

Bir Medeniyet Meselesi Olarak Eğitim

-Kültür, Ahlak ve Şahsiyetin Yeniden İnşası-

İsmail AYDOĞAN



İsmail AYDOĞAN

BİR MEDENİYET MESELESİ OLARAK EĞİTİM
-Kültür, Ahlak ve Şahsiyetin Yeniden İnşası-

ISBN 978-625-8656-28-2

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

İlk ve ortaöğrenimini Kahramanmaraş ve Ankara'da tamamlayan Aydoğan, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Teftişi Bölümünde tamamladı. Aynı üniversitenin Eğitim Bilimleri Enstitüsünde, aynı alanda yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı.

1997-2014 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile Edebiyat Fakültesinde araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve doçent olarak görev yaptı. 2014 yılında Kırıkkale Üniversitesine atandı; 2015 yılında profesör unvanını aldı. Hâlen Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Yurt içinde ve yurt dışında uzun ve kısa süreli akademik görevlerde bulunan Aydoğan'ın *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Eğitim ve Paradigma, Kültür Temelli Eğitim, Eğitimin Türkçesi, Eğitimde Nezaket, Bir Dava Adamı Nurettin Topçu, Eğitimin Kimlik Arayışı, Afrika'da Sömürgecilik ve Eğitim* (I, II, III) ve *Küresel Sermaye ve Eğitimin Dönüşümü* adlı kitapları yayımlanmıştır. Ayrıca ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çok sayıda kitap bölümü, makale ve bildirisi bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, uzun yıllardır eğitim alanında süregelen bir temel sorudan hareketle kaleme alınmıştır: Türk eğitim sistemi, öğrencilerin bireysel yeteneklerini neden sistematik, sürdürülebilir ve adil bir biçimde geliştirmekte yetersiz kalmaktadır? Bu soru, eğitim ortamlarında, akademik çalışmalarda ve kamusal tartışmalarda sıklıkla gündeme gelmekle birlikte, çoğu zaman yüzeysel açıklamalarla geçiştirilen yapısal bir problem alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Oysa söz konusu sorun, yalnızca pedagojik ya da teknik bir eksiklikle açıklanamayacak kadar derin; tarihsel, kültürel ve medeniyet tasavvuruna ilişkin boyutlar içeren çok katmanlı bir meseledir.

Bu kitap, yetenek gelişimi tartışmasını dar anlamda bir eğitim politikası sorunu olarak değil; bir toplumun insan tasavvuru, kültürel sürekliliği ve medeniyet iddiası bağlamında ele almaktadır. Yaklaşık iki yüzyıldır devam eden modernleşme ve Batılılaşma süreçlerinin, eğitim sistemi üzerinden bireyin kimliğine, değer dünyasına ve anlam evrenine nasıl yansıdığı; hangi alanlarda dönüştürücü, hangi alanlarda aşındırıcı etkiler ürettiği bu çalışmanın temel sorgulama eksenini oluşturmaktadır. Bu yönüyle kitap, yalnızca betimleyici değil; aynı zamanda eleştirel ve analitik bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, eğitim sistemini tarihsel süreklilik içinde ele alan bir inceleme niteliği taşımaktadır. Osmanlı'nın klasik eğitim anlayışından Cumhuriyet'in kuruluş dönemine, oradan günümüzün küresel etkilerle şekillenen karmaşık eğitim yapısına uzanan bir çerçevede; bilgi, kültür, sanat ve ahlak alanlarının eğitimle olan ilişkisi tartışılmaktadır. Bu bağlamda eğitim, yalnızca bilişsel becerilerin aktarımı olarak değil; insanın bütüncül gelişimini hedefleyen, akıl kadar kalbi, bilgi kadar anlamı, yeterlik kadar erdemi önceleyen bir inşaa süreci olarak ele alınmaktadır.

Kitap, aynı zamanda eleştirel bir yüzleşme çağrısıdır. Toplumun kendi tarihsel birikimiyle, kültürel kodlarıyla ve değer dünyasıyla

kurduğu ilişkinin zayıflamasının, eğitim alanında nasıl bir yabancılaşmaya yol açtığı analiz edilmektedir. Bu yüzleşme, ideolojik bir karşıtlıktan ziyade, düşünsel bir muhasebe ve yeniden konumlanma arayışı olarak ele alınmaktadır. Zira kendi referanslarını kaybeden eğitim sistemlerinin, kaçınılmaz olarak dışa bağımlı, taklitçi ve kırılğan yapılar üretmesi tarihsel bir tecrübe olarak karşımızda durmaktadır.

Bu çalışma, eleştiriyi amaç edinmekle yetinmeyip, çözüm arayışını da merkezine almaktadır. Kültür temelli bir eğitim anlayışı çerçevesinde; insanın ahlaki ve manevi boyutlarını dikkate alan bütüncül bir eğitim perspektifinin imkânları tartışılmaktadır. Bu perspektif, bireyi yalnızca ekonomik ya da mesleki bir özne olarak değil; değer üreten, sorumluluk taşıyan ve anlam arayan bir varlık olarak ele alan bir yaklaşımı esas almaktadır.

Her ne kadar eleştirel bir dil kullanılsa da, metnin temelinde güçlü bir umut anlayışı yer almaktadır. Bu umut, yüzeysel bir iyimserlikten değil; tarihsel tecrübelerden, kültürel dirençten ve insanın kendini yeniden inşa etme kapasitesine duyulan güvenden beslenmektedir. Eğitim yoluyla daha adil, daha anlamlı ve daha insani bir toplumsal düzenin mümkün olduğu inancı, çalışmanın temel motivasyon kaynaklarından biridir.

Son olarak bu kitap, okuyucuyu yalnızca bir metni takip etmeye değil; düşünsel bir yolculuğa ve ortak bir arayışa davet etmektedir. Eğitim üzerine yeniden düşünmenin, ancak kolektif bir bilinç ve ortak bir çabayla anlam kazanacağı kabulüyle kaleme alınmıştır. Bu yolculukta, okuyucuya eşlik etmek ve düşünsel bir rehberlik sunmak, çalışmanın temel amaçlarından biridir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

Giriş	1
--------------------	----------

1. BÖLÜM EĞİTİMİN ONTOLOJİK VE METAFİZİK TEMELİ

Metafizik Bir Arayış	4
Hakikat Arayışı	17
Denge	21
Varoluşsal Vazife.....	26

2. BÖLÜM ŞAHSİYETİN İNŞASI

Aklın Terbiyesi.....	31
Duygu Terbiyesi.....	39
Benliğin İnşası.....	44
İtidal	47
İş Ahlakı.....	50
Liyakat.....	57

3. BÖLÜM KİMLİK, KÜLTÜR VE MEDENİYET

Kültürel Kimlik	61
Kültürel Özgünlük.....	64
Kültürel İrade Kaybı.....	68
Bütüncül Perspektif.....	73

4. BÖLÜM EĞİTİM KURUMLARININ YENİDEN İNŞASI

Üniversite Meselesi.....	80
Eğitim- Siyaset İlişkisi.....	105
Vakıf Sistemi.....	111
Beşerî ve Sosyal Bilimler.....	116
Musiki Pedagojisi.....	124

5. BÖLÜM

EĞİTİM VE MEDENİYET

Bir Medeniyet Meselesi Olarak Eğitim	136
Bir Diriliş Manifestosu	144

GİRİŞ

Eğitim, modern dünyanın dar sözlüğünde çoğu zaman yöntem, teknik, müfredat ve performans göstergeleriyle tanımlanır. Oysa eğitim, özünde teknik bir organizasyon değil; bir varlık ve anlam meselesidir. Bu nedenle eğitim üzerine her ciddi düşünme girişimi, kaçınılmaz olarak bir medeniyet muhasebesine dönüşür. Zira medeniyet, yalnızca maddi yapılar, ekonomik göstergeler ya da siyasal düzenlemelerle değil; yetiştirdiği insanın ahlaki ufku ve kültürel derinliğiyle var olur.

Medeniyet, önce insanın iç dünyasında kurulur. Şehirler, kurumlar, yasalar ve ekonomik düzenekler, bu iç dünyanın dışa taşmış biçimleridir. Eğer insanın iç dünyasında bir ahlak nizamı ve kültürel istikamet yoksa, dış dünyadaki düzen geçicidir. Bu nedenle medeniyetin kurucu zemini eğitimidir; eğitimin kurucu zemini ise kültür ve ahlaktır. Kültürsüz bir eğitim yönsüzdür; ahlaksız bir eğitim tehlikelidir.

Ahlak, insanın kendisini merkezin dışına alabilme cesaretidir. Kendisi dışındaki varlıkları, hatta gerektiğinde kendi çıkarını geriye iterek başkasının hakkını önceleyebilme iradesidir. Bu irade olmadan ne adalet mümkündür ne de kalıcı bir toplumsal düzen. Eğitim, insanı yalnızca bilgiyle donatmakla yetindiğinde, onu araçsal aklın sınırları içinde bırakır. Oysa medeniyet, araçların değil; değerlerin hâkim olduğu bir düzeni ifade eder. Bu düzenin temeli, insanın başkasını önceleyebilen ahlaki olgunluğudur.

Kültür ise bu ahlaki bilincin tarihsel hafızasıdır. Bir toplumun dili, estetik zevki, acıları, sevinçleri, kahramanları ve kırılmaları; o toplumun varoluş biçimini şekillendirir. Eğitim, bu hafızayı diri tuttuğu ölçüde medeniyet süreklilik kazanır. Kültür temelli bir eği-